

UOT 339

DOI 10.30546/JIECM.2025.1.072

AZƏRBAYCAN-TÜRKİYƏ TİCARƏT-İQTİSADI ƏLAQƏLƏRİNİN MÜASİR TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİNDƏ DÖVLƏT TƏNZİMLƏNMƏSİ

Xumar Fərhad qızı Abdullayeva

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası
abdullayevakhumar1@gmail.com

Xülasə. Xarici ticarət-iqtisadi əlaqələr hər bir dövlətin sosial-iqtisadi inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edərək Ümumi Daxili Məhsulun artmasına təsir edir. Bazar iqtisadiyyatının konsepsiyasına uyğun olaraq xarici ticarət əlaqələri inzibati və iqtisadi metodlarla tənzimlənir və sənaye inqilabları dövründə ixtira olunan elektron-texnoloji yeniliklərin idxalı və bütün sahələrə tətbiqi ilə daim təkmilləşdirilir.

Məqalə Azərbaycan-Türkiyə ticarət-iqtisadi əlaqələrin tənzimlənməsi və müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq, dövlətlər tərəfindən həyata keçirilən təkmilləşdirmələr üzrə aparılan elmi tədqiqata həsr edilmişdir. İki dost dövlət arasında ticarət-iqtisadi əlaqələrin yaradılması investisiya əməkdaşlığından başlanmışdır. Belə ki, Xəzər dənizindən çıxarılan neft-qaz hasilatının artırılması və xaricə nəqli infrastruktur layihələri üzrə bağlanmış beynəlxalq müqavilələrdə xarici şirkətlərlə bərabər Türkiyənin TRAO şirkəti də investisiya payına malikdir.

Açar sözlər: Ticari-iqtisadi əlaqə, Azərbaycan, dövlət tənzimlənməsi, Türkiyə, müasir.

Giriş. Azərbaycan-Türkiyə ticarət-iqtisadi əlaqələrinin yaradılması Türkiyənin enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında idxal bazarının səmərəli şaxələnməsinə səbəb olmuşdur. Eyni zamanda tədqiqatda Azərbaycanın xam nefti və təbii qazının Türkiyəyə ixracı üçün inşa olunan boru nəqliyyatı infrastrukturuları (BTC, TANAP, TAP) regionun enerji xəritəsinin dəyişməsinə, Avropa dövlətləri bazarına və digər xarici ölkələrə çıxışa imkan yaratmışdır.

Məqalədə iki dövlət arasında qeyri neft-qaz sahəsi üzrə ticarət haqqında həyata keçirilən araşdırmalar və bu sahədəki elektrotexnoloji tətbiq ilə xarici ticarətin şaxələnməsi də araşdırılmışdır. Xarici ticarət dövlətlərin qəbul etdikləri hüquqi-iqtisadi qanunvericilik bazası əsasında tənzimlənməsi təkmilləşdiyindən dövlətlər arasındakı siyasi və iqtisadi münasibət böyük əhəmiyyət kəsb edir. Aparılmış elmi tədqiqatda göstərilmişdir ki, xarici ticarətin şaxələnməsi, etibarlılığı və davamlılığında dövlət başçılarının dostluq münasibətləri əsas amildir. Azərbaycan-Türkiyə ticarət iqtisadi əlaqələrinin səmərəli və uzunmüddətli olması tarixi sənəd olan «Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında» Şuşa Bəyannaməsinin qəbul olunması bunun bariz nümunəsidir.

Azərbaycan Respublikası müasir dünyada bütün meyarlara uyğun davamlı sosial-iqtisadi inkişafa malik, 44 günlük Vətən müharibəsində öz torpaqlarını erməni işğalından azad etməyə qadir olan güclü bir dövlət olmaqla bərabər xarici ticarət-iqtisadi əlaqələrində dost, daimi və etibarlı tərəfdaş kimi tanınır. Azərbaycan-Türkiyə ticarət-iqtisadi əlaqələrinin tənzimlənməsi və müasir təkmilləşdirilməsi üzrə aparılan elmi tədqiqata əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, ticarət əlaqələri hər iki dövlətin sosial-iqtisadi inkişafına səmərəli təsir edərək dövlətlər arasındakı dostluq əlaqələrini də möhkəmləndirir.

Tədqiqatın obyektı və metodikası. Dünya şöhrətli məşhur iqtisadçı alim G.M.Kensin bazar iqtisadiyyatı konsepsiyasına müvafiq olaraq ölkələrin sosial-iqtisadi inkişafı dövlət tərəfindən tənzimlənməlidir. Bu baxımdan həyata keçirilən xarici ticarət-iqtisadi əlaqələr iştirakçı dövlətlər tərəfindən qəbul edilən hüquqi-iqtisadi qanunvericilik bazası əsasında tənzimlənir və dünya «İqtisadi

inqilab» dövründə elmi ixtiralar və təcrübələrlə yaradılan innovasiyaların bütün sahələrdə tətbiqi ilə daim təkmilləşdirilir. Müstəqil Azərbaycan Respublikası 16-dan çox dövlətlərlə xarici ticarət-iqtisadi əlaqələrin tənzimlənməsinin hüquqi-iqtisadi qanunvericilik əsası kimi bir sıra qanunlar qəbul edilmişdir. Banklardan «Azərbaycan Respublikasında xarici ticarətin sərbəstləşdirilməsi haqqında», «Azərbaycan Respublikasında xarici ticarətin daha da liberallaşdırılması haqqında», «Gömrük tarifi haqqında», «Gömrükdə «Yaşıl dəhliz» elektron sisteminin tətbiqi haqqında», «Qeyri-neft ixracının təşkili ilə bağlı tədbirlər haqqında», «Beynəlxalq birbaşa xarici sərmayə haqqında» və s. qanunları göstərmək olar.

Tədqiqatın nəticələrinin müzakirəsi və təhlili. Türkiyə Respublikası ilə ticarət-iqtisadi əlaqələrin tənzimlənməsi məqsədi ilə «Türkiyə-Azərbaycan investisiyaların qarşılıqlı təşviqi və qorunması haqqında», «İkiqat vergitutmanın qarşısının alınması haqqında», «Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkiyə Respublikası arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında», «Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında Yüksək Səviyyəli strateji Əməkdaşlıq Şurasının yaradılması haqqında» və s. Bütün göstərilən qanunlarla bərabər 44 günlük Vətən müharibəsinin ilk günlərindən Azərbaycana mənəvi dəstək olan dost və qardaş Türkiyə Respublikası ilə 2021-ci ilin 15 iyununda Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikası Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın imzaladığı «Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında» Şuşa Bəyannaməsi qəbul edilmişdir. 11 fevral 2022-ci ildə və 12 fevral 2022-ci ildə təsdiq edilən Şuşa Bəyannaməsində iki dövlət arasında ticarət-iqtisadi əlaqələrinin tənzimlənməsinin təşkili mexanizmində təkmilləşdirilməsini əks etdirən «Malların maneəsiz hərəkəti» maddəsi də daxil edilmişdir.

Elmi yenilik. «Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında uzunmüddətli iqtisadi əməkdaşlıq proqramı və icra planı»na əsasən əməkdaşlıqda 8 prioritet sahə müəyyən edilmişdir: ticarət, azad iqtisadi zona, sənaye, kənd təsərrüfatı, enerji, nəqliyyat, rabitə və turizm. Aparılmış elmi tədqiqat 2016-2021-ci illər ərzində iki dövlət arasında ticarət-iqtisadi əlaqələrinin tənzimlənməsi və müasir təkmilləşdirilməsinin həyata keçirilməsinə həsr olunmuşdur (7).

Praktik əhəmiyyəti. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan və Türkiyə dövlətlərinin ticarət-iqtisadi əlaqələrinin yaradılmasının təməli ölkələrin investisiya əməkdaşlığından başlamışdır. Belə ki, ümummillə lider Heydər Əliyevin müəllifi olduğu 20 sentyabr 1994-cü ildə Xəzərin «Azəri-Çıraq-Günəşli» platformasında neft hasilatının artırılması üzrə Azərbaycanı xarici ölkələrdə təmsil edən Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti (SOCAR) xarici şirkətləri ilə Türkiyənin TPAO Şirkəti (61%) investisiya payına malikdir. TPAO Şirkəti «Şahdəniz» kondentantında qaz hasilatının artırılması üzrə imzalanmış beynəlxalq layihədə 19% investisiya payı ilə iştirak etmişdir (3).

İqtisadi səmərəsi. Azərbaycanın Türkiyə ilə investisiya əməkdaşlığı, ticarət məqsədi ilə Xəzərin neft və qazının Türkiyə və sonralar digər dövlətlərə nəqli üzrə inşa olunan beynəlxalq boru nəqliyyatı infrastruktur layihələri olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC), Cənub Qaz Dəhlizinin seqmenti olan Trans-Anadolu (TANAP) və s. davam etmişdir. Bütün bu beynəlxalq nəqliyyat və təbii qazın Türkiyənin enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında idxal bazarının səmərəli şaxələnməsinə səbəb olmuşdur. Bu boru kəməri vasitəsi ilə Qara dənizlə birləşməsindən əlavə, artıq Aralıq dənizinə çıxışı təmin olunmuşdur. Azərbaycan-Türkiyə ticarət-iqtisadi əlaqələr Azərbaycanın xam neft və təbi qazının Trans-Adriatik (TAP) kəməri vasitəsilə çıxışına yol açaraq regionun enerji xəritəsinin yenilənməsinə, genişlənməsinə səbəb olmuşdur. Bütün bunlar neft ölkəsi olan Azərbaycan Respublikasını hazırda yüksək əhəmiyyət kəsb edən qaz ixracatçısı kimi də tanınmasına və ölkələrin xarici ticarətinin geniş şaxələnməsinə səbəb olmaqdadır.

Tədqiqat üzrə aparılan statistik təhlil göstərmişdir ki, 2016-2021-ci illər ərzində Azərbaycanın xarici ticarət-iqtisadi əlaqələrində dost Türkiyə dövləti İtaliyadan sonra ikinci yerdədir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, xarici ticarətin qonşu və ya region dövlətləri ilə həyata keçirilməsi kommersiya tərəfdaşlarının milli iqtisadiyyatlarının inkişafı üçün olduqca səmərəlidir. Aparılmış elmi tədqiqatla bu bir daha təsdiqini tapmışdı. Belə ki, yüksələn xətlə inkişaf edən Azərbaycan-Türkiyə ticarət əlaqələri hər iki dövlətin iqtisadi tərəqqisində və sosial-iqtisadi inkişafında yüksək əhəmiyyət kəsb etməklə

bərabər qonşu Gürcüstan Respublikasının da nəqliyyat infrastrukturunda tranzit iştirakçı kimi valyuta gəlirinə malikdir. Qonşu işğalçı dövlət olan Ermənistan Respublikasının tənəzzülə uğrayan iqtisadi durumu bunu bir daha təsdiq edir.

Tənzimlənən Azərbaycan-Türkiyə ticarət iqtisadi əlaqələrin təkmilləşdirilməsi 2016-2021-ci illər ərzində statistik təhlilin nəticəsində müəyyən olmuşdur ki, Azərbaycanın xarici ticarətinin 88%-ə qədərini xam neft və təbii qaz ixracı təşkil edir. Bu illər ərzində ümumi ticarət dövriyyəsi 21946,7 milyon ABŞ dollarından (2016) 33912,5 milyon ABŞ dollarına qədər yüksəlmişdir (cədvəl 1. Qrafik 1). 2021-ci ildə 2016-cı ilə nisbətən azalmışdır. (41,0 mln ton 34,0 milyon ton).

Cədvəl 1.

Azərbaycanın xarici dövlətlərə, o cümlədən Türkiyəyə neft-qaz ixracı (2016-2021-ci illər)

Xarici ticarət	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Azərbaycanın xarici ticarəti						
Ticarət dövriyyəsi (mln. ABŞ dol)	21946,7	24103,8	30955,0	3302,7	24464,6	33912,5
idxal (mln ABŞ dol) ixrac (mln ABŞ dol)	8489,1 13457,6 (100%)	8783,3 15920,0 (100%)	11465,9 19489,1 (100%)	13667,5 19635,2 (100%)	10752,0 13732,6 (100%)	11705,8 2206,7 (100%)
ocümlədən:						
a) <u>Xam neft</u> miqdarı (mlnton) məbləğ (mln. ABŞ dol)	34096,4 10692,8 (79,4)	30524,9 12171,3 (79,4)	29482,4 15710,1 (80,6)	30837,1 14814,1 (75,4)	29023,1 9363,5 (68,2)	27116,1 13218,9 (59,5)
b) <u>Təbii qaz</u> miqdarı (mln, m ³) məbləğ (mln ABŞ dol)	8396,0 1096,6 (8,1)	8258,8 1237,6 (8,0)	8039,9 1512,2 (7,8)	12537,4 2366,7 (12,0)	12424,6 2190,5 (15,9)	20046 5534,4 (24,9)
Neft və qazın ixracda xüsusi çəkisi (%)	87,5	87,4	88,4	87,4	84,1	84,4
Türkiyə ilə ticarət						
Ticarət dövriyyəsi (min. ABŞ dol) idxal (mln ABŞ dol) ixrac (mln ABŞ dol)	2367,2 1181,6 1185,6 (100)	2667,5 1273,7 1393,8 (100)	3402,8 2576,9 1825,9 (100)	4509,5 1636,8 2862,7 (100)	4160,3 1562,6 2597,7 (100)	4661,8 1843,7 2818,1 (100)
ocümlədən:						
a) <u>Xam neft</u> miqdarı (mlnton) məbləğ (mln. ABŞ dol)	247,4 59,4 (5,0)	-	-	970,1 417,1 (14,5)	675,4 225,1 (8,9)	690,5 33116 (11,7)
b) <u>Təbii qaz</u> miqdarı (mln, m ³) məbləğ (mln ABŞ dol)	6245,7 840,7 (70,9)	6281,3 982,8 (70,5)	5854,4 1234,2 67,6	9795,0 2012,6 (70,3)	9890,3 1898,4 (73,0)	9849,8 1684,2 (59,6)
Neft və qazın ixracda xüsusi çəkisi (%-lə)	75,9	70,5	67,6	84,8	81,9	71,3

Mənbə: «Azərbaycanın xarici ticarəti» - 2022 (statistik məcmu), Azərbaycan rəqəmlərdə – 2022.
HYPERLINK "http://www.socar.az/"\hwww.socar.az

№ 1/2025

səh. 72-79

Bununla əlaqədar ticarətdə ixracda da azalma müşahidə olunur (34,2-27,1 milyon ton). Ölkəmizdə neft hasilatı və ixracının azalmasında əsas səbəb Azərbaycan Respublikasının da qeyri üzvlü neft hasilatı olaraq iştirak etdiyi dünya neft ixracatçılarının təşkları (kartel) olan OPEK-in müəyyən etdiyi kvota və digər səbəblər olmuşdur. Lakin əsasən «Şahdəniz» 2 kondensatından hasil olan təbii qazın miqdarı 2 dəfəyə qədər artdığından (29,4 mln m³- 43,9 mln m³) ölkənin xarici ixracında artım müşahidə olunur (8,3 mln m³-20,0 mln m³).

Türkiyə Respublikası ilə ticarətdə xam neft ixracı 3 dəfəyə qədər artmışdır (247,0 mlnton-690,6mlnton). Təbii qaz hasilatının artması ixracı 6,2 mlnm³-dan 9,8 mlnm³-qədər artıma nail olunmuşdur (cədvəl 2,1).

Cədvəl 2.

**Azərbaycan-Türkiyə ticarət əlaqələrində xam neft və təbii qazın ixracı
(2016-2021)**

Azərbaycan			Türkiyə			
İllər	Neft	Qaz	Neft	Qaz	İxrac	İllər
	hasilat (mln.ton)	İxrac (mln.m ³)	hasilat (mln.ton)	İxrac (mln.m ³)	neft (mln.ton)	qaz (mln.m ³)
2016	41,0	34,2	29,4	8,3	247,0	6,2
2017	38,7	30,5	28,6	8,2	-	6,3
2018	38,8	29,5	30,9	8,0	-	5,8
2019	38,5	30,8	35,6	12,5	970,1	9,7
2020	34,5	29,0	37,0	12,4	675,4	9,8
2021	34,6	27,1	43,9	20,0	690,6	9,8

Mənbə: Azərbaycanın xarici ticarəti – 2022 (statistic məlumat)

HYPERLINK "http://www.socar.az/" \hwww.socar.az

Beynəlxalq Standart Ticarət Təsnifatı üzrə xarici ticarətdə məhsulları 10 qrupla göstərilmişdir. (5) Bu təsnifata əsaslanaraq Azərbaycanın xarici ticarətinin 88-92%-ni 4-cü qrup məhsulları təşkil edir ki, burada əsasən Mineral yanacaq, sürtkü yağları və analoji neft-qaz aiddir. Azərbaycanın xarici ticarətində Türkiyəyə olan ixracdan əsas məhsul Beynəlxalq Standart Ticarət təsnifatına aid olan 4 qrupa aid məhsullar təşkil edir. Bu məhsullar ümumi ticarətin 68-86%-nə bərabərdir (cədvəl 3).

Cədvəl 3.

Beynəlxalq Standart Ticarət Təsnifatı üzrə Azərbaycanın xaricə, o cümlədən Türkiyəyə ixracda əsas olan 4-cü qrup məhsulları

Məhsul bölməsi	2016	2017	2018	2019	2020	2021
4. Mineral yanacaq, sürtkü yağları, analoji məhsulların xüsusi çəkisi (%)	Azərbaycandan ixrac					
	92,2	90,5	91,7	90,7	87,3	88,4
	Türkiyədən ixrac					
	81,4	73,2	68,6	85,9	82,2	83,8

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

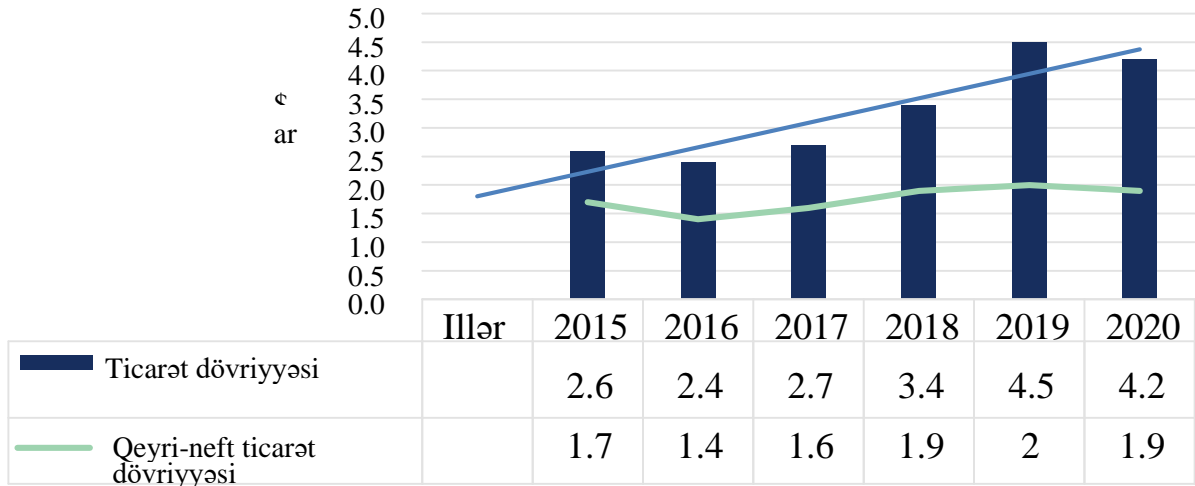
Son illər Dünya bazarında neftin qiymətinin vaxtaşırı kəskin dəyişməsi (2012-ci ildə 1 barel 110 ABŞ dollar, 2019-cu ilin sonunda 14 ABŞ dollar, hazırda isə 92 ABŞ dollar milli iqtisadi inkişafda və xarici ticarətdə neftdən asılılığın azaldılması məqsədi ilə əlverişli torpaq-iqlim şəraətinə malik olan Respublikada rəqabət qabiliyyətli qeyri neft-qaz məhsullarının istehsalı, Türkiyə və digər xarici dövlətlər ixracı məqsədi ilə dövlət tənzimləyici, təkmilləşdirici tədbirlər həyata keçirilmişdir. Qeyri neft-qaz məhsullarının istehsalı dövlətlə bərabər əsasən sahibkarlar tərəfindən həyata keçirildiyindən sahibkarlıq biznes mühitinin yaxşılaşdırılması istehsal prosesində texnoloji innovasiyaların tətbiqi, xarici ticarətin stimullaşdırılması üzrə dövlət tərəfindən müvafiq qanun və sərəncamlar qəbul edilmişdir. Qeyri neft-qaz sektorunun inkişafının tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2016-cı il oktyabrın 5-də «Madi in Azerbaijan» brendi ilə xarici bazarlarda geniş miqyaslı tətbiqi və təklifi haqqında» fərman imzalamışdır. Fərmana əsasən «made in Azerbaijan» brendli qeyri neft-qaz məhsullarının istehsalı, xaricdə tanınması və ixracının stimullaşdırılması məqsədi ilə tənzimlənmədə dövlət dəstəyi ilə 10 fərqli təkmilləşdirilmə mexanizminin tətbiqi göstərilmişdir. Eyni zamanda iqtisadi islahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi nəzdində «Azex.port.az» yaradılmışdır. (8) Bununla bərabər, qeyri neft-qaz məhsullarının ixracının şaxələndirilməsi məqsədi ilə «Azərbaycanda ixracın və İnvestisiyaların Təşfiqi Fondu (AZPROMO), loqistika mərkəzləri və s. yenilikləri göstərmək olar (7).

Statistik göstəricilərin tədqiqinə əsasən göstərmək olar ki, tənzimlənen Azərbaycan-Türkiyə ticarət-iqtisadi əlaqələrinin təkmilləşdirilməsində qeyri-neft-qaz sektorunun inkişaf etdirilməsi son illərdə iki dövlət arasında ticarətin şaxələnməsini xüsusi qeyd etmək olar.

Qeyri neft-qaz sektorunun inkişafı və ixracı artırılmasındakı tənzimləmə tədbirlərində sahibkarlar tərəfindən investisiya qoyuluşu üzrə əsaslı təkmilləşdirmələr həyata keçirmək üçün bir sıra iqtisadi-hüquqi sənədlər qəbul etmişdir. Xüsusən sahibkarlıq biznesinin inkişaf edirilməsi, «Made in Azerbaijan» markalı məhsulların tələbata uyğun olaraq təklifin artırılması üçün yeni olan aqrupark, sənaye parkı, sənaye zonası kimi qurumlar yadılmışdır. Bu sahədə fəaliyyətin tənzimlənməsinə nəzarət məqsədilə İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində iqtisadi zonaların inkişafı Agentliyi yaradılmışdır (7). Hazırda ölkədə fəaliyyət göstərən sənaye parkı və 5 aqroparkda iştirakçı rezidentlərə kömək məqsədi ilə dövlət tərəfindən bütün infrastruktur təminatı yerinə yetirilmiş və stimullaşdırıcı tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, sahibkarlar 10 il müddətinə bütün növ vergidən (torpaq, əmlak, gəlir, mənfəət) azad edilmişlər. Həmçinin onların innovativ texniki avadanlıq və qurğuların idxalında ƏDV və 7 il ərzində idxal işindən azad edilmişdir.

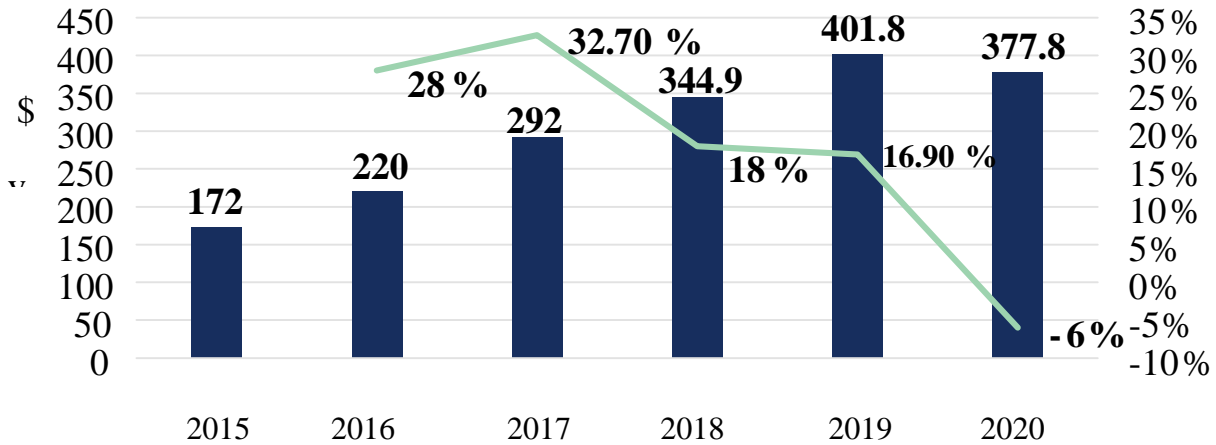
Dövlətin xarici ticarətdə qeyri-neft-qaz sektorunu genişləndirilməsi üzrə həyata keçirdiyi təkmilləşdirici tədbirləri ölkə iqtisadiyyatının davamlı inkişafında xarici ticarətin şaxələnməsinə səbəb olmaqla bərabər Ümumi Daxili məhsulun tərkibində qeyri-neft-qaz sektorunun payının artmasına səbəb olmuşdur (10). Azərbaycan-Türkiyə ticarət-iqtisadi əlaqələrin yaranmasını təməli neft-qaz sahəsində hasilatın artırılması və nəqli üzrə beynəlxalq infrastruktur layihələrinin inşası üzrə investisiya əməkdaşlığından başladığı kimi, qeyri neft-qaz sahəsi üzrə investisiya əməkdaşlığı inkişaf etməkdədir. Belə ki, Türkiyənin 4500-ə qədər investorları birbaşa investisiya yatırımları ilə Respublikanın milli iqtisadiyyatınındemək olar ki, bütün sektorlarında, xüsusən tikinti, elektron ticarət, xidmət, təhsil, səhiyyə, turizm, ictimai iaşə və s. iştirak edirlər, Azərbaycan sahibkarları da (200-dən artıq) Türkiyədə fəaliyyət göstərir (8).

Tədqiqat zamanı müəyyən edilmişdir ki, 2021-ci ildə Azərbaycan Türkiyədən 62 adda mal idxal etmiş və 17 adda mal isə ixrac etmişdir. Müşahidə edilmişdir ki, tədqiqat müddətindəki dövrdə Türkiyə əsasən emal olunmuş məhsul ixrac edir, Azərbaycandan ixrac olunan məhsullar emal olunmamışdır. («STAR» net emalı zavodu məhsulları istisna olmaqla). 2015-2020-ci illərdə Azərbaycanın qeyri neft sektoru üzrə ixracının 20,2%-i Türkiyənin payına düşür. Qeyd olunan illər ərzində Rusiya Federasiyasından (36,3% pay) sonar ikinci yerdə qərarlaşan Türkiyə Respublikası qeyri-neft ixracında xüsusi mövqeyə malikdir (Diaqram 1 və Diaqram 1).

Mənbə: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi

Diaqram 1. Azərbaycanın Türkiyəyə qeyri-neft məhsullarının ixrac statistikası və artım faizlər

■ Türkiyəyə qeyri-neft ixracı
 — Türkiyəyə qeyri-neft ixracının artım faizi

Mənbə: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi

Diaqram 2. Azərbaycan və Türkiyənin ümumi və qeyri-neft xarici ticarəti

Azərbaycan-Türkiyə ticarət-iqtisadi əlaqələrin investisiya əməkdaşlığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. 2021-ci ilin məlumatına əsasın Türkiyə iqtisadiyyatına yatırılan xarici investisiya 60%-ə qədər artaraq 13 milyard ABŞ dollarına bərabər olmuşdur. (5) Bu investisiya yatırımında Azərbaycan 1-ci yerdədir. Türkiyəyə Azərbaycanın investisiya yatırımı əsasən «SOCAR»-I təmsil edən «SOCARTürkiyə» (hazırkı «Socar-Türkiyə») şirkətidir. 2022-ci ildə isə Azərbaycanda xarici investisiyaların həcmi 759 milyon 146 min dollar təşkil edib. Azərbaycandan ən çox birbaşa investisiya Türkiyə iqtisadiyyatına olmuşdur. Hesabat dövründə investisiya həcmi 1 milyard 760,2 milyon dollar investisiya yatırılıb ki, buda illik müqaisədə 20 dəfə çoxdur.

Türkiyənin «Petkim Petrokimya Holding kompleksinin səhmlərinin nəzarət paketinin 51%-nə malik olan «Socar-Türkiyə» tərəfindən insan olunan və 2018-ci ildə istifadə olunan STAR NEZ tikintisinə 6,3 milyard investisiya qoyulmuşdur. Ümumilikdə, Azərbaycanın Türkiyəyə investisiya yatırımı 16,5 milyard ABŞ dollarına bərabərdir.

Azərbaycan və Türkiyə ticarət əlaqələrinin tənzimlənməsini təkmilləşdirməkdə dövlət başçılarının təşəbbüsləri ilə reallaşan ÇQD-nin əsas senmenti olan, bütün göstəricilərinə görə

beynəlxalq səviyyəli TANAP ABŞ-da yerləşən «Projet-Management institute» tərəfindən «2020-ci ilin layihəsi mükafatına layiq görülmüşdür.

Tənzimlənən Azərbaycan-Türkiyə ticarət-iqtisadi əlaqələrini də qeyri-neft-qaz məhsullarının ticarətində elektron ticarət xidmət ticarətinin genişlənməsini xüsusi qeyd etmək olar. Türk investorları Azərbaycanda Beynəlxalq təsnifata əsasən müəyyən olunan 12 növ xidmət ticarətinin demək olar ki, hamısında iştirak elirlər. Xüsusən ictimai işə, təhsil, turizm sahəsində. Eyni zamanda tikinti sektorunda insan olunan yeni görkəmli tikililər: - SOCAR, Neft Fondu, Mərkəzi Bank, dəniz Mall və s. türk investorları tərəfindən tikilmişdir. (5) İki dövlət arasında ilbəl artan investisiya əməkdaşlığı xarici ticarətin genişlənməsi və strukturunun artırılması əsas amillərdəndir. Hazırda Azərbaycan Türkiyəyə 20 milyarddan artıq, Türkiyə isə ölkəmizə 16 milyarda qədər investisiya yatırmışdır (8).

Nəticə. Azərbaycan-Türkiyə ticarət-iqtisadi əlaqələrinin tənzimlənməsində təkmilləşdirilməsində son illər qəbul olunan «Pereferensial haqqında» qanunaəsasən 15 qurum Türkiyədən idxal məhsuluna 5 il müddətinə rüsumun alınmasını qeyd etmək olar. Eyni zamanda Türkiyə ilə sərhəddə olan Naxçıvan MR-dan ildə 160 milyon manatlıq məhsuldan idxal rüsumunun alınması oduqca səmərəlidir. Beləliklə, dost və qonşu dövlətlər olan Azərbaycanla Türkiyənin ticarət-iqtisadi əlaqələrinin tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi ilə milli iqtisadiyyatın inkişafının artan xətlə yüksəlməsinə səbəb olduğundan perspektivdə uzunmüddətli olub, şaxələndirilməsini əks etdirir. Bunun bazar nümunəsi ikinci «Əsrin müqaviləsi»ndə Türkiyənin investisiya payına malik olması ilə bərabər 2021-ci ilin 15 iyununda hər iki dövləti başçılarının imzaladığı «Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik haqqında» Şuşa Bəyannaməsidir. Bu tarixi sənəddə dövlətlər arasında birgə əməkdaşlıqda xarici ticarətlə əlaqədar «Malların maneəsiz hərəkəti» maddəsinin qeyd olunması bütün dünyaya nümunə olan Azərbaycan-Türkiyə dostluq və qardaşlıqla həyata keçirilən ticarət əməkdaşlığının uzun müddətliyini əks etdirir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dövlət statistika komitəsi
2. Azərbaycan dövlət gömrük komitəsi
3. Azərbaycanın xarici ticarəti – 2022. Bakı-2022.
4. Azərbaycan rəqəmlərdə.
5. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı. 12 Noyabr 1995
6. Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrinin tənzimlənməsi üzrə Türkiyə Respublikası Hakimiyyəti arasında tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq gəzisinin təsdiq edilməsi haqqında qanun. Bakı şəhəri. 1 fevral 2008
7. Azərbaycan Respublikasının Xarici İnvestisiyanın qorunması haqqında Qanun. Bakı şəhəri. 15 yanvar 1992
8. Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında Birgə Bəyannamə 13 Aprel 2004
9. Əliyeva R.Ə -Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər. Dərslik. Bakı 2013
10. Azərbaycan Mərkəzi Bankı

УДК 339

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ АЗЕРБАЙДЖАНО-ТУРЕЦКИХ ТОРГОВО- ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Хумар Фархад кызы Абдуллаева
У Президента Азербайджанской Республики
Академия государственного управления
abdullayevakhumar1@gmail.com

Резюме. Внешнеторговые и экономические связи играют важную роль в социально-экономическом развитии каждого государства и влияют на увеличение валового внутреннего

продукта. Согласно концепции рыночной экономики, внешнеторговые отношения регулируются административно-экономическими методами и постоянно совершенствуются за счет импорта электронно-технологических новинок, изобретенных в ходе промышленных революций, и применения их во всех областях.

Статья посвящена научным исследованиям по регулированию азербайджано-турецких торгово-экономических отношений и улучшениям, проводимым государствами в соответствии с требованиями современной эпохи. Установление торгово-экономических отношений между двумя дружественными государствами началось с инвестиционного сотрудничества. Так, турецкая компания TRAO наряду с иностранными компаниями имеет инвестиционную долю в международных соглашениях, заключенных по инфраструктурным проектам по увеличению добычи нефти и газа, добываемых на Каспии, и их транспортировке за границу.

Ключевые слова: Торгово-экономические отношения, Азербайджан, государственное регулирование, Турция, современное.

UDC 339

STATE REGULATION IN THE MODERN IMPROVEMENT OF AZERBAIJAN-TURKEY TRADE-ECONOMIC RELATIONS

Khumar Farhad Abdullayeva

Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan

abdullayevakhumar1@gmail.com

Summary. Foreign trade and economic relations play an important role in the socio-economic development of each state and affect the growth of the Gross Domestic Product. In accordance with the concept of a market economy, foreign trade relations are regulated by administrative and economic methods and are constantly improved by importing electronic and technological innovations invented during the industrial revolutions and applying them to all areas.

The article is devoted to scientific research on the regulation of Azerbaijan-Turkey trade and economic relations and the improvements made by the states in accordance with the requirements of the modern era. The establishment of trade and economic relations between the two friendly states began with investment cooperation. Thus, the Turkish TRAO company has an equal investment share with foreign companies in international contracts concluded on increasing oil and gas production from the Caspian Sea and infrastructure projects for transporting it abroad.

Keywords: Trade and economic relations, Azerbaijan, state regulation, Turkey, modern.

Redaksiyaya daxilolma: 22.10.2024

Çapa qəbul olunma: 15.04.2025

